

УДК 82.162.3-3'06:314.15(=161.2)

О.А. ПОГРЕБНЯК,
*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри слов'янської філології Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОБРАЗИ УКРАЇНСЬКИХ ЗАРОБІТЧАН В СУЧАСНІЙ ЧЕСЬКІЙ ПРОЗІ

У статті розглянуто образи українських заробітчан у романах двох сучасних чеських письменників. Увага звертається також на соціокультурний контекст проблематики трудових мігрантів у Чеській Республіці на зламі століть. Робиться спроба проаналізувати принципи побудови та характер художніх образів в імагологічній та постколоніальній перспективі.

Ключові слова: образи українців, українські заробітчани, чеська проза, трансгресія стереотипів, свій/чужий.

На тлі зустрічних процесів наростання глобалізації культурних та економічних відносин, загострення міграційних криз та міжетнічних конфліктів на сучасній політичній мапі світу необхідність аналізу й деконструкції семантичних опозицій українці/чехи, свій/чужий в чеській прозі продукує актуальні етичні й естетичні літературознавчі орієнтири.

У чеському письменстві проблематика трудової міграції та українських заробітчан зокрема має свою історичну тяглість. До цієї теми зверталися у першій половині ХХ ст. такі класики чеської літератури, як Карел Чапек (роман «Гордубал» / «Hordubal», 1933) і Владислав Ванчура (роман «Останній суд» / «Poslední soud», 1929) [1]; мотиви вимушеного заробітчанства корінного населення Підкарпатської Русі (Закарпаття) звучать у так званій «Закарпатській трилогії» (1932–1937 рр.) Івана Ольбрахта [2]. На кожному новому етапі культурно-історичного розвитку такі твори виявляють свою неізолюваність від будь-якого нового контексту, демонструючи позачасові ідейні та художні цінності як національного, так і світового значення. Відбувається розгортання закладених у них смислових інтенцій і конотацій поза рамками епохи, яка їх породила, що спонукає до нових інтерпретацій і критичних перепрочитань в річищі сучасних соціокультурних практик.

Образи українських заробітчан новітніх часів знаходимо у маловідомих українському читачу творах Міхала Вівега (роман «Учасники поїздки» / «Účastníci zájezdu», 1996) [3] та Петри Гулової (роман «Чехія, земля обітована» / «Čechy, země zaslíbená», 2012) [4], які досі не перекладалися українською мовою і не ставали предметом окремого критичного аналізу. Герої-українці у цих романах характеризуються виразно артикульованими дихотомічними концептами у відтворенні міграційних явищ: Чехія/Україна, утопія/антиутопія, свій/чужий.

Мета статті – у постколоніальній та імагологічній перспективі розглянути рецепцію й відтворення образів українців-заробітчан у чеській прозі 90-х років ХХ ст. (М. Вівег) та перших десятиліть ХХІ ст. (П. Гулова), враховуючи як антиномічність живого літературного розвитку, внутрішньолітературні смислові колізії, так і процесуальність попередніх класичних творів, що становлять національний канон. Дослідження згаданих романів у контексті проблематики заробітчанства дозволить, на нашу думку, під новим кутом поглянути на імагологічний образ українця у них (в парадигмі свій/чужий) як вияв і продукт індивідуальної авторської

свідомості, а також проаналізувати передумови його виникнення, ті ціннісні й світоглядні установки, які він постулює і транслює.

Аналіз феномену «українських заробітчан» у чеській прозі лежить у річищі міждисциплінарних досліджень, викликаючи в сучасних етносоціальних, антропологічних, літературознавчих студіях неабиякий інтерес (Г. Скуртул [5], О. Годованська [6], В. Патійчук [7]). Причини і закономірності формування негативного образу «Чужого», зокрема українця, в соціокультурному просторі Чеської Республіки висвітлюються у працях Т. Колосок [8], Ї. Мусіла [9], Д. Дрбоглава [10] та ін. Етнологічні та соціологічні методи вивчення проблеми дають можливість поставити в центр уваги конкретну людину-мігранта з її досвідом, уявленнями, почуттями, окреслити механізми формування мотивацій та коло повсякденних турбот заробітчанина. Такий вектор досліджень вирішує не лише науково-теоретичні, але й гуманітарно-прикладні завдання, оскільки допомагає долати поширені в суспільстві, ЗМІ та деяких художніх творах (як літературних, так і кінематографічних), що презентують зріз масової культури, упередження й стереотипи щодо трудових мігрантів.

Українська меншина в Чеській Республіці нині налічує близько 150 тисяч осіб і належить до однієї з найчисельніших [11]. Від початків 90-х рр. ХХ ст. і впродовж майже двох останніх десятиліть українці традиційно вважаються у Чехії символом дешевої праці [12]. Рівень освіти українських найманих робітників здебільшого не відповідає типу діяльності, якою вони займаються у Чехії. Ідеться про види робіт, що не потребують високої кваліфікації, переважно на будівництві, в обслуговуванні приватних осель. В етносоціальних студіях відзначаються низький рівень оплати і важкі умови праці заробітчан, часті зловживання і необґрунтована затримка документів з боку роботодавців та чиновників різних служб, незадовільні умови проживання тощо [7]. Транслітерована лексема «zarobitčan», вживається у побутовому мовленні на позначення трудового мігранта з України.

Вихід стереотипних соціальних установок за межі масової свідомості (колективне несвідоме) у художню літературу і навпаки носить небезпечний трансгресивний характер. Активне використання терміна «трансгресія» (від *геол.* ТРАНСГРЕ́СІЯ – наступ моря на суходіл [14, с. 229]) у сучасній філософії, психології та літературознавстві (А.Р. Бойчук, О.І. Жорнова, О.С. Маріна, М. Фуко, О.В. Чепелик) вказує на характерні для глобалізованого суспільства явища і процеси: рухи, спрямовані на межу, перетинання меж між можливим і неможливим у різних сферах [13, с. 120]. Трансгресію стереотипів розуміємо як соціокомунікативну подію, за якої рівень поширення і фіксованості стереотипу в соціумі підвищується, а негативні конотації та когнітивні установки рухаються «у напрямку вищих місць» [14, с. 229] – у сферу культури, мистецтва і літератури, внаслідок чого відбувається своєрідне «затоплення» діалогічного і етичного сприйняття Іншого однорідним клішованим образом, що наперед виключає не лише потенційність адекватного різночитання, але й потребу сумніватися у його істинності чи оманливості. Трансгресивну функцію виконують друковані ЗМІ, телепередачі та інтернет-ресурси, художні твори (література, кіно), що прецедентно скріплюють комунікацію у межах масової культури та підтримують відповідні соціорольові позиції у різних соціальних групах, маркуючи певний семіотичний простір.

Прикладом такої трансгресії, на нашу думку, є образ українського заробітчанина Олега з роману М. Вівега «Учасники поїздки». Міхал Вівег (1962 р.н.) – один з комерційно найуспішніших сучасних чеських письменників, книги якого перекладені більш ніж на двадцять п'ять мов світу. Творам письменника притаманний іронічний, подекуди саркастичний модус нарації, трагікомічне світовідчуття. Роман «Учасники поїздки» належить до ранньої прози Вівега і має виразний автобіографічний підтекст. Проблематика сімейних, любовних і дружніх стосунків, соціологічний зріз життєвого стилю та системи цінностей генерації 1990-х поєднано з тематикою письменницьких пошуків та творчих проблем, достовірності сюжету. У віртуальному «Словнику чеської літератури» підкреслюється постмодерна ігрова стилістика авторського письма, виразна суспільна заангажованість роману [15]. Наративна стратегія М. Вівега побудована на контрасті реалістичності, вірогідності описуваних подій та характерів, з одного боку, та акцентованій всемогутності автобіографічного автора-наратора, з іншого боку. Комунікативність/соціальність тексту підвищується за рахунок безпосередньої взаємодії з читачем та позалітературною дійсністю (автор за допомогою оповідача реагує на критику своїх попередніх творів, звертається до рецензентів і

зачленовує їх як діючих осіб до тканини тексту, що виникає «на очах» читачів тут-і-зараз). Натомість герої та ситуації моделюються у низку сцен, що ілюструють перебіг та фіксують момент виникнення актуального художнього тексту. Головним джерелом літературної гри з читачем стає коментована напруга між авторською абсолютною владою стосовно тексту та передбачуваною читацькою реакцією (читача тематизованого, який обмежує творця тексту, та читача імпліцитного). Вірогідність сюжетних подій та героїв верифікується позатекстовим досвідом читача та позатекстовими реаліями, на які спирається Вівег і які актуалізує.

А. Пршібаньова узалежнює розуміння Вівегових текстів від знання суспільних реалій та маргінальних деталей доби виникнення. На думку дослідниці, цей автор не вибудовує незалежний окремий художній простір у творі, але виступає в ролі комунікативного ланцюга між оповідачем-наратором та читачем, обираючи події позатекстової реальності, актуальні в момент написання самого тексту, які й виконують функцію маркера і мірила достовірності водночас [16]. Несамостійність, так би мовити, «вторинність» літературного світу Вівега, залежного від світу медій, від світу авторових сучасників-читачів, які послугуються інформацією з бульварної преси, викликає у літературній критики найбільш негативну реакцію. Чеський літературознавець-славіст Іво Поспішіл, наприклад, характеризує творчість Міхала Вівега як «транзитне явище» у річищі «квазіпостмодернізму» [17]. Я. Яндоурек називає творчість письменника «соціальним феноменом», оскільки його книги мовою белетристики відображають деякі виразні моменти сучасного чеського суспільства. За твердженням Я. Яндоурка, Вівег-письменник виступає в ролі «соціолога-аматора», який у формі роману подає результати свого прискіпливого уважного спостереження над сучасним чеським суспільством: «Читач майбутнього дізнається з його текстів і низку упереджень, притаманних нашому суспільству» [18, с. 204].

Усі герої-маріонетки Вівега у романі «Учасники поїздки» є представниками певного соціального прошарку, певного типу зі своїм антиподом. Крім головного героя Макса, відомого письменника (у якому читач легко впізнає самого автора), це: керівниця групи наївна красуня Памела; розумна і успішна, але некрасива і самотня Йолана з батьками; пара гомосексуалістів, дві пенсіонерки, дві студентки, що шукають пригод; дипломат з дружиною та сином, подружжя «маленьких чехів» (нижча суспільна верства) з двома дітьми; і, нарешті, український заробітчанин. Кожен з них має власну історію, а також свою мету цієї поїздки. Окрім відпочинку, це ще й: інспірація для написання наступного роману, спроба зберегти шлюб, що розпадається, пошук партнера, придбання туристичної поїздки як подарунок батькам тощо.

Має свою історію і Олег, тридцятирічний російськомовний уродженець Овруча, інженер за освітою. В Україні він страшенно бідував, у його харківській квартирі два роки не було води, а зарплата становила шість доларів на місяць. Ціною неймовірних зусиль Олег виїхав на заробітки у Чехію. Тут він важко працює на будівництві без вихідних, мешкає разом з іншими заробітчанами у скрутних умовах, раз на місяць їздить додому. І ось Олег, який заощаджує навіть на їжі, щоб відкласти гроші, раптом їде відпочивати на морський курорт до Італії з групою чеських туристів. Автор сам не до кінця дає раду цьому герою. Спочатку він начебто «забуває» про нього, але десь у середині роману Вівег знову вводить Олега «чисто для контрасту» [3, с. 247]. Зрозуміло, що йдеться не лише про контраст між Олегом та його антиподом Максом, кожен з яких має особливі стосунки з Йоланою (Макс – духовний зв'язок, Олег – фізичний), але також про ширше протиставлення між чехами й українцями, своїми й чужими.

Однак Олег – не просто чужинець, це «той самий Інший», стигматизація якого впадає в око вже на початку роману. Читач вперше зустрічається з Олегом в главі «Людина біля Йолани» [3, с. 26], коли той підсідає до Йолани у автобусі. Насамперед йдеться про візуальне і фізіологічне сприйняття: він – «з ланцюгом на шиї, в дешевих неякісних синіх джинсах, позбавлених смаку чорних напівчеревицях та жовтій футболці з якогось синтетичного матеріалу», вона – «помітила його сильно понівечені руки. Зламаний ніготь. Ці руки викликали у ній відразу. Непомітно кинула око на його одяг, але він був чистий. Лише на шириньці – але, можливо, це їй лише здалося, начебто була невеличка плямка. Тихенько потягла носом повітря – ні, здається, не смердить» [3, с. 26–27]. Наступного разу Олег з'являється у главі «Українець, кішка, прибиральниця і краб» [3, с. 158]. Ось, власне, коло, у

якому проходить відпустка Олега. З метою економії він мешкає ледь не в комірчині для мітел і харчується ковбасою [3, с. 247]. Так за українцем закріплюється належне йому місце серед дійових осіб: підпорядковане, нижче, на маргінесі, навіть всупереч логіці (вбогий упосліджений українець, який жодного разу в житті не був на морі, у кінці 1990-х їде у відпустку не в Крим чи на Азовське узбережжя, наприклад, а в Італію!). Утім, автор не переймається такими дрібницями, як вірогідність чи вмотивованість сюжету, коли йдеться про українця.

У постколоніальній критиці (Г. Бгабга, М. Рябчук, Е. Саїд, Г.Ч. Співак) наголошується на відсутності голосу етнічного Іншого в літературних творах, як типовій ознаці панівного колоніального дискурсу в них. Так, про Олега сказано, що він російськомовний, і Йолана увесь час звертається до нього російською, демонструючи прекрасний рівень володіння цією мовою. Однак коли автор подає репліки Олега прямою мовою, той розмовляє «*м'якою чеською*» [3, с. 244], або ж за нього говорить автор. Таким чином, герою-українцю було відібрано мову, до того ж тричі: спочатку на батьківщині, згодом на чужині, а насамкінець ще й у фіктивному світі роману. Згідно з концепцією таких теоретиків національних студій, як Б. Андерсон, Е. Геллнер, Е. Сміт [19], саме мова є одним з основних аспектів національної ідентичності індивіда. Таким чином, «розмита» гібридизована ідентичність українського заробітчанина формує (поряд з іншими чинниками) відповідну модальність перцепції, як серед героїв роману – чехів, так і серед імпліцитних читачів-чехів, чия ідентичність та «закономірне» привілейоване становище щодо українців не підлягають сумніву.

Образ Олега – уніфікований стереотипний образ українських заробітчан як невід'ємної частини чеського суспільства кінця ХХ ст. Імагологічна складова постулюється у назвах глав, присвячених Олегу, розкривається у їх змісті. У главі «*Додаткове включення українця*» [3, с. 244] Макс помічає, що в українця немає одного зуба. Глава «*Український секс (1)*» [3, с. 277]: Олег грубий і нетактовний. Глава «*Український секс (2)*» [3, с. 298]: Олег дає Йолані ляпаса, ображає і кричить на неї. Відпочинок закінчується і Йолана розповідає про свій роман батькам. Глава «*Господи, ну чому українець? (1)*» [3, с. 329]: не розуміє Йоланин вибір її матер. Глава «*Господи, ну чому українець? (2)*» [3, с. 332]: не розуміють і дивуються усі інші дійові особи (депутат Гинек, гомосексуалісти Ігнац та Оскар). «*Тому що романіст вчить читача сприймати світ як запитання*», – іронізує літературний критик пан Петреску [3, с. 332].

Симптоматично, що при екранізації роману від героя-українця узагалі відмовилися, замінивши його іншим маргіналом – сексуальним збоченцем чехом. Отже, подвійний ефект комічності ситуації і підкресленої толерантності Йолани, у якої – роман з «тим Іншим», було збережено.

Таким чином, гротесковий карикатурний образ українського заробітчанина є відтворенням колективних соціокультурних настроїв у Чехії доби 1990-х. Утім, враховуючи широту читацької аудиторії Міхала Вівега а також сугестивну функцію масової культури, такі імагологічні образи і їх ксенофобський характер водночас здійснюють трансгресивний глобальний вплив на світоглядні установки так званого «масового» читача, що, своєю чергою, провокує небезпечні тенденції та процеси у інших соціокультурних сферах.

Натомість у романі сучасної чеської письменниці Петри Гулової (1979 р.н.) «Чехія, земля обітована» образи українських заробітчан Ольги й Олега, їхньої доньки Марини, монголки Зули набувають життєствердного персоналізованого характеру. Гулова робить дуже сміливу, практично карколомну спробу перевтілення в Іншого, збагачуючи при цьому образи українців, зокрема новими, неочікуваними для читача-чеха ХХІ ст. гранями. Окрім родинних сюжетних ліній, є тут і критика власного суспільства, іронічні спостереження над проблемами генерації, але в радикально відмінній модальності й наративній стратегії, ніж у М. Вівега. Її українка – це вже не «німа» напівголодна маргіналка початку 1990-х, як у романі «Учасники поїздки». Ольга, прототипом якої стала хатня робітниця самої письменниці, активна й енергійна, працююча і дуже вітальна. Вона почергово руйнує усі стереотипи, нав'язані попередньою жорсткою парадигмою чесько-українських відносин «домінування/підпорядкування» і стає Своєю у цьому соціумі.

Одна з небагатьох письменниць, хто зважається на критику суспільства, в якому живе і для якого пише, Гулова відтворює заробітчанські історії в деміфологічній транскрипції концепту «утопія», сатиричній десакралізації уявлень про Чехію як «землю обітовану», «рай», до якого прагнуть тисячі заробітчан не лише з України, але також з В'єтнаму, Монголії, Мол-

дови, Білорусі. Ще одним свідченням новаторства письменниці у сфері літературного опрацювання заробітчанської тематики є нарративні параметри тексту. Художня дійсність авторства Гулової, фіктивний світ її роману відкривається перед читачем у монологічній сповіді героїні-українки (існ-форма), фіксуючи її точку зору, її позицію чи не вперше з часів Івана Ольбрахта, К. Чапека та В. Ванчури після майже столітньої перерви в історії чеської українки.

Фабула роману «Чехія, земля обітована» розгортається у кількох часопросторових вимірах, події почергово відбуваються у Празі та в селі Миколаївка на Вінничині. Головна героїня твору – Ольга із Миколаївки, від імені якої ведеться оповідь, українська заробітчанка з вищою освітою, починає свою трудову діяльність у Празі як хатня робітниця у чеських родинах. Однак із часом власною працею, розумом та порядністю Ольга завойовує повагу та авторитет серед своїх роботодавців і, зрештою, відкриває власну успішну справу – шлюбну агенцію «УМ», де за аббревіатурою ховається бізнес-стратегія (ukrajinský manžel – чеськ. чоловік з України). Хоча сама авторка роману в одному з інтерв'ю зізнається, що йдеться про застосування прийомів «чорного» гумору, гротеску при зображенні чеських жінок («жінки, поїзд яких уже пішов», «ті чеські квіточки, в яких потрохи в'януть і опадають пелюстки» [4, с. 99]), котрі мріють про справжніх «мачо» і не можуть влаштувати особисте життя [20]. За зразок чоловічої мужності, витривалості, здатності протистояти несприятливим обставинам, бути уважним до дружини і водночас люблячим відповідальним батьком, править красень-українець Олег, чоловік Ольги.

П. Гулова порушує такі зазвичай табуїзовані у художній літературі теми, як ксенофобські прояви, визискування і приниження заробітчан, сексуальні розлади мешканців сучасних мегаполісів, відверто називає речі своїми іменами. У монолозі головної героїні неодноразово звучать принизливі прізвиська українських заробітчан у Чехії – «укачко» [4, с. 24, 67, 68], «бруд зі Сходу» [4, с. 79]. Так перед читачем поступово відкривається світ несправедливості, жорстокості і зверхнього ставлення, з яким героям доводиться зіштовхнутися у Празі, цьому «райському куточку Європи, землі обітованої» [4, с. 33]. Однак тутешнє життя Ольги стало демонстративним викликом усім наперед визначеним шаблонним обставинам. Одна з роботодавиць називає Ольгу «ходячою рекламою солідності» [4, с. 24]; Ольга пишається тим, як багато якісних будинків, супермаркетів, кінотеатрів, промислових об'єктів побудовано у Празі руками українських робітників [4, с. 27]; саме українку Ольгу було обрано головою жіночого клубу «У скруті», членами якого є жінки-емігрантки з усіх континентів [4, с. 64]. У цьому клубі Ользі до рук потрапляє брошура про рівень толерантності і прояви расизму в чеському суспільстві. В ній наводяться статистичні дані, згідно з якими більшість чехів воліли б мешкати якнайдалі від українців, а їхнє місце «на шкалі того, що чехи зносять, а що ні, є аж за завісою, десь за гомосексуалістами» [4, с. 79]. Парадокс полягає у тому, що саме українцям багато чеських родин довіряють прибирання своїх домівок, доглядання своїх дітей, турботу про своїх покинутих старих батьків.

Господарі квартир, у яких Ользі доводиться прибирати – яскрава галерея своєрідних типажів, як у гоголівських «Мертвих душах». На сторінках роману читач зустрічається з бездітною родиною любителів культурного дозвілля панів Сейфертових, емансипованою архітекторкою пані Хохолковою; паном Могурем, що вдає перед своєю матір'ю закоханого в Ольгу, аби та не здогадалася, наскільки він насправді самотній; зі старенькою хворою пані Малковою, до якої не навідується власний син; схиленою на екології пані Бромовою, котрій просто бракує чоловічої уваги, людського тепла. Усі ці люди страждають від власних комплексів, життєвих розчарувань, самотності. Очевидно, що авторка критична насамперед до представників власної етнічної групи (гра автостереотипами).

Така художня стратегія дозволяє П. Гулової у призмі свідомості Іншого, як у дзеркалі, відобразити проблеми власного суспільства, і водночас демістифікувати існуючі стереотипи щодо маргіналізованого Іншого. Підтримуючи традиції чеського літературного канону ХХ ст. з його універсальними ідеями гуманізму, толерантності та плюралізму, письменниця, зокрема, наслідує гостро викривальний публіцистичний пафос Івана Ольбрахта («Закарпатська трилогія») [2], свідомо дотримується, як і він, діалогічної позиції у ставленні до Іншого. У романі застосовано характерний стилістичний прийом Івана Ольбрахта – поєднання документальності та фікції в опрацюванні фактичного матеріалу, що створює осо-

близький ефект присутності, правдивості, глибокого занурення реципієнта-читача у художній світ твору.

Порушена в романі тема молодшого покоління представників української меншини, Марини та її друзів, їх стосунки з чеськими однолітками актуалізує амбівалентні тенденції в дискурсі так званого заробітчанського письма. Авторка демонструє, яким чином культурні розбіжності, неминучі в поліетнічній країні, зі стимулу взаємного інтересу та інтегруючих цінностей стають каменем спотикання, фактором роздратування, що наперед виключає потенційність будь-якого діалогу, чутливості до Іншого. Гулова показує процес формування нової спільноти дітей мігрантів першої заробітчанської хвилі, що прагнуть утвердження свого статусу у вороже налаштованому середовищі. Агресія породжує у відповідь агресію, готовність жорстко виборювати власне місце у соціумі, мститись за приниження батьків. На зауваження Ольги про те, що вони «*тероризують чеських дітей*», Марина відповідає: «*Це називається колективна вина, мамо*» [4, с. 182]. Російський політолог В. Малахов спостерігає народження нової ідеології «Іншості» в сучасних мультикультурних спільнотах і наголошує на загрозах, які продукує культивування такої ідеології: «Звільнення окремого від ярма Загального/Тотального, тобто спроба *подолати* насилля обернулось новим насиллям стосовно окремого й індивідуального. Деклароване від імені Багатоманітності повстання проти тоталізуючої Єдності вилилося в різноманіття дрібних деспотій. Карнавал гетерогенності закінчився примусовим культивуванням нових гомогенностей» [21]. Це застереження і саме в такій тональності звучить і у творі Петри Гулової, а в контексті сучасної глобальної міграційної кризи в Європі воно видається пророчим.

Отже, у романі П. Гулової «Чехія, земля обітована» образи українських, монгольських, в'єтнамських заробітчан набувають не завжди однозначно позитивних чи негативних, але щоразу виразних індивідуальних рис, що створює адекватні передумови для міжкультурного діалогу всередині чеського суспільства XXI ст. Це підкреслює вірність письменниці універсальним цінностям, ідеям гуманізму, притаманним кращим взірцям чеської україні міжвоєнного двадцятиліття, демонструє діалогічну взаємодію креативних і репродуктивних тенденцій в сучасному літературному процесі Чехії як органічну передумову творчої дискусії з традицією в рамках самої традиції.

Список використаних джерел

1. Вітер з полонини: зб. творів чес. письменників / пер. з чеськ. [М. Горбатюк та ін.; вступ. ст. та прим. Г.М. Сиваченко]; худож. В.Ю. Скакандій. – Ужгород: Карпати, 1986. – 341 с.
2. Ольбрахт І. Микола Шугай, розбійник: Твори / Ольбрахт Іван; [пер. з чес; упоряд., вступ. ст. та прим. О.В. Мишанича]. – Ужгород: Карпати, 1990. – 493 с.
3. Viewegh M. Účastníci zájezdu / Viewegh Michal. – Brno: Nakladatelství Petrov, 2002, – 350 s.
4. Hůlová P. Čechy, země zaslíbená / Hůlová Petra. – Praha: Torst, 2012. – 228 s.
5. Скуртул Г.С. Художнє осмислення еміграції в українській прозі останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Г.С. Скуртул. – К., 2015. – 18 с.
6. Годованська О. Новітня українська діаспора: трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії / Оксана Годованська. – Львів: Афіша, 2012. – 192 с.
7. Патійчук В.О. Україна в системі трудових міграційних процесів у Європі / В.О. Патійчук, Е.М. Ковальов // Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. наук. праць. – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2012. – С. 130–133.
8. Колосок Т.С. Роль соціокультурних стереотипів у процесі міжкультурної взаємодії (крізь призму україно-чеської взаємодії у ХХ ст.) / Т.С. Колосок // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – Вип. 8. – С. 40–47.
9. Musil J. Praha, etnika a cizinci 08.06.2004 [Електронний ресурс] / Jiří Musil // Praha a cizinci v meziválečné Praze, rozhovor s profesorem Jiřím Musilem o ukrajinské a ruské emigraci, 8. června 2004, Varšava Marek Čaněk. – Режим доступу: http://migraceonline.cz/toCP1250/clanky_f.shtml?x=187736-16.12.2005 (Останнє звернення 01.11.2016).
10. Drbohlav D. (Ed.). Ukrajinská pracovní migrace v Česku. – Prague: Charles University in Prague, Karolinum Press, 2015. – 284 s.

11. Міграційний профіль України 2013. Міграційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_%20Profile_2013.pdf (Останнє звернення 01.11.2016).
12. Jánková E. Ukrajines–symbol levné pracovní síly v Česku, nebo zdroj investic na Ukrajině / E. Jánková // *Geografické rozhledy*. – 2006. – Т. 6. – С. 2–4.
13. Фуко М. О трансгрессии / М. Фуко // *Танатография эроса: Жорж Батай и французская мысль середины XX века*. – СПб.: Мифрил, 1994. – С. 113–131
14. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1979. – Т. 10. – 658 с.
15. *Slovník české literatury* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895> (Останнє звернення 01.11.2016).
16. Přibáňová A. Od románu o psaní k románu v přímém přenosu. Role a podoba čtenáře ve dvou sebereflexivních románech Michala Viewegha / A. Přibáňová // *Česká literatura (Czech Literature)*. – 2007. – Т. 4. – № 55. – С. 453–479.
17. Pospíšil I. Postmodernism and Quasipostmodernism (Michal Viewegh) / I. Pospíšil // *Neohelicon*. – 2006. – Т. 33. – № 2. – С. 37–44.
18. Jandourek J. Michal Viewegh jako sociolog? / Michal Viewegh as Sociologist? / J. Jandourek // *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. – 2004. – С. 195–205.
19. Smith A.D. *National identity* / A.D. Smith – Las Vegas: University of Nevada Press, 1991. – 226 p.
20. Hůlová P. Zaplatánbůh za ženská tabu / Petra Hůlová [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novinky.cz/Kultura/SALON> (Останнє звернення 01.11.2016).
21. Малахов В. Мультикультурализм и идеология «инакости» [Електронний ресурс] / В. Малахов. – Режим доступа: <http://intellectuals.ru/malakhov/izbran/7inak.htm> (Последнее обращение 01.11.2016).

References

1. Dankanych, V.I. (Ed.) *Viter z polonyny: Zb. tvoriv ches. pys'mennykiv* [Wind with meadows: Collection of works by Czech writers]. Uzhhorod, Karpaty Publ., 1986, 341 p.
2. Ol'brakht, I. *Mykola Shuhaj, rozbijnyk* [Mykola Shuhaj, robber]. Uzhhorod, Karpaty Publ., 1990, 493 p.
3. Viewegh, M. *Účastníci zájezdu* [Participants of a trip]. Brno, Petrov Publ., 2002, 350 p.
4. Hůlová, P. *Čechy, země zaslíbená* [Bohemia, the Promised Land]. Praha, Torst Publ., 2012, 228 p.
5. Skurtul, H.S. *Khudozhnie osmyslennia emihratsii v ukrains'kij prozi ostann'oi tretyny XX - pochatku XXI st.* Avtoref. dys. kand. filol. nauk [Artistic interpretation of exile in Ukrainian prose of the last third of XX – beginning of XXI century. Thesis for cand. philol. sci diss]. Kyiv, 18 p.
6. Hodovans'ka, O. *Novitnia ukrains'ka diaspora: trudovi mihranty v Italii, Ispanii ta Portuhalii* [Modern Ukrainian diaspora, migrant workers in Italy, Spain and Portugal]. L'viv, Afisha Publ., 2012, 192 p.
7. Patijchuk, V.O., Koval'ov, E.M. *Ukraina v systemi trudovykh mihratsijnykh protsesiv u Yevropi* [Ukraine in the system of labor migration in Europe]. *Zbirnyk naukovykh prats' "Suchasni tendentsii rozvytku mizhnarodnykh vidnosyn: polityka, ekonomika, pravo"* [Collection of scientific papers "Modern trends of international relations: politics, Economics, law"]. L'viv, LNU I. Franka Publ., 2012, pp.130-133.
8. Kolosok, T.S. *Rol' sotsiokul'turnykh stereotypiv u protsesi mizhkul'turnoi vzaiemodii (kryz' pryizmu ukraino-ches'koi vzaiemodii u KhKh st.)* [The role of social and cultural stereotypes in the intercultural interaction (through the prism of Ukraine-Czech interaction in the twentieth century)]. *Naukovyj visnyk Volyn's'koho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky* [Scientific Bulletin of Volyn state University named after Lesya Ukrainka], 2007, no. 8, pp. 40-47.
9. Musil, J. *Praha, etnika a cizinci. Praha a cizinci v meziválečné Praze, rozhovor s profesorem Jiřím Musilem o ukrajinské a ruské emigraci, 8. června 2004, Varšava Marek Čaněk* [Prague, ethnicity and foreigners. Prague and foreigners in interwar Prague, interview with Professor Jiri Musil of Ukrainian and Russian emigration, June 8 2004 Warsaw]. Available at: http://migraceonline.cz/toCP1250/clanky_f.shtml?x=187736-16.12.2005 (Accessed 01 November 2016).
10. Drbohlav, D. (Ed.). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku*. [Ukrainian labor migration in the Czech Republic]. Prague, Charles University in Prague, Karolinum Press, 2015, 284 p.

11. *Mihratsijnyj profil' Ukrainy 2013* [Migration Profile Ukraine 2013]. *Mihratsijna sluzhba Ukrainy* [Migration Service of Ukraine]. Available at: http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_%20Profile_2013.pdf (Accessed 01 November 2016).
12. Jánská, E. *Ukrajinec–symbol levné pracovní síly v Česku, nebo zdroj investic na Ukrajině* [Ukrainian-symbol of cheap labor in the country, or the source of investment in Ukraine]. *Geografické rozhledy* [Geographical perspectives], 2006, no. 6, pp. 2-4.
13. Fuko, M. *O transhressyy* [About transgression]. *Tanatohrafyia erosa: Zhorzh Bataj y frantsuzskaia mysl' seredyny KhKh veka* [Tanatografiya eros: Georges Bataille and the French idea of the mid-twentieth century]. Saint Petersburg, Myfryl Publ., 1994, pp. 113-131.
14. *Slovník ukrajinš'koj movy: (V 11-ty t.)* [Dictionary of the Ukrainian language (in 11 vol)]. Kyiv, Naukova dumka Publ., 1979, vol. 10, 658 p.
15. *Slovník české literatury* [Dictionary Czech literature]. Available at: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895> (Accessed 01 November 2016).
16. Příbáňová, A. *Od románu o psaní k románu v přímém přenosu. Role a podoba čtenáře ve dvou sebereflektivních románech Michala Viewegha* [From the novel about the writing of the novel live. The Role and form of the readers in two sebereflektivních the novels of Michal Viewegh]. *Česká literatura* [Czech Literature], 2007, no. 4(55), pp. 453-479.
17. Pospíšil, I. Postmodernism and Quasipostmodernism (Michal Viewegh) / *Neohelicon*, 2006, no. 33(2), pp. 37-44.
18. Jandourek, J. *Michal Viewegh jako sociolog?* [Michal Viewegh as Sociologist?]. *Sociologický časopis* [Czech Sociological Review], 2004, pp. 195-205.
19. Smith, A.D. *National identity*. Las Vegas, University of Nevada Press, 1991, 226 p.
20. Hůlová, P. *Zaplatpánbůh za ženská tabu* [Thank god for woman taboo]. Available at: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/314726-spisovatelka-petra-hulova-zaplatpanbuh-za-zenska-tabu.html> (Accessed 01 November 2016).
21. Malakhov, V. *Mul'tykul'turalizm y ydeologiya «ynakosty»* [Multiculturalism and the ideology of "otherness"]. Available at: <http://intellectuals.ru/malakhov/izbran/7inak.htm> (Accessed 01 November 2016).

В статье рассматриваются образы украинских заробитчан в романах двух современных чешских писателей. Внимание обращается также на социокультурный контекст проблематики трудовых мигрантов в Чешской Республике на рубеже веков. Производится попытка проанализировать принципы построения и характер художественных образов в имагологической и постколониальной перспективе.

Ключевые слова: украинские заробитчане, чешская проза, трансгрессия стереотипов, свой/чужой.

The article examines the images of Ukrainian labor migrants in the novels of two contemporary Czech writers. Attention is also drawn to the sociocultural context of the problems of labour migrants in the Czech Republic at the turn of the century. Attempt to perform the principles of construction and the nature of literary images in imagology and postcolonial perspective.

Key words: Ukrainian labor migrants, Czech prose, transgression of stereotypes, Own/Foreign.

Одержано 7.11.2016.